

Η ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΚΑΝΟΥ

Ἡ γυναῖκες τῆς Δύσεως ὅπως κάλλιον ἐννοήσωσι τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἔρχονται πολλάκις ἐπιτοπίως νὰ σπουδάσωσι τὰ μέρη, περὶ ὧν ἐκεῖνοι ὀμιλοῦσιν ἀμφιβάλλω δὲ ἂν ἄνευ τῆς συνδρομῆς τυχαίας τινὸς περιστάσεως μία καὶ μόνη Ἑλληνὶς ἀπεφάσισε ποτὲ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκδρομὴν τινα ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοιοῦτον σκοπόν. Ἐγὼ πρώτη Μεσσηνία ἠγνόουν τὴν ἰδίαν πατρίδα. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ διακαέστατος πόθος ὁ δυνάμενος νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς καρδίαν Ἑλληνίδος δὲν εἶνε τὸ περιηγεῖσθαι, οὐδὲ δύναται τοῦτο νὰ ἀποβῇ συνήθεια ἐκ τῶν κοινωνικῶν τάσεων ἀπορρέουσα ὡς ἐν τῇ Δύσει, ἰδίᾳ δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθα αἱ γυναῖκες μετέχουσαι τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, φέρουσιν ἐν ἑαυταῖς τὸ πάθος τοῦ περιηγητοῦ, ὑπέκουσαι εἰς τὸ κοσμοπολιτικὸν πνεῦμα τῆς ἑαυτῶν φυλῆς. Δι' ὃ, ἀπὸ τῆς εὐφυσοῦς ἐκείνης *Laidis Montagu*, ἥτις ἐπεσκέπτετο καὶ περιέγραφε τὴν Τουρκίαν περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ'. ἑκατονταετηρίδος βλέπει τις στρατιὰν ὀλόκληρον εὐτόλμων περιηγητριῶν, αἵτινες ὑπερνικῶσαι πάντα κόπον καὶ καταφρονοῦσαι παντὸς κινδύνου ἐπεχείρησαν ὑπερωκεανίους θαλασσοπορίας ἀφιχθεῖσαι πολλάκις μέχρι τῆς Αὐστραλίας καὶ τῶν ἀγνώστων Ἀρχιπελάγων, καὶ αἵτινες ἐρχόμεναι εἰς Ἑλλάδα περιτρέχουσι αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἐτέρου, χωρὶς ποτε αἱ δυσκολίαι τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, ἅτινα ἡμεῖς πάντοτε προβάλλομεν νὰ ἐμποδίζωσιν αὐτὰς, ἀπὸ τοῦ νὰ ἀνέρχωνται ἐπὶ τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς τῶν ἑλληνικῶν ὄρεων, καὶ ἐπισκέπτωνται τὰς ῥωμαντικὰς κοιλάδας τῆς Σπερεῖας καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ τέλος εἶμαι εὐτυχῆς διότι ἐγνώρισα τὴν πατρίδα τοῦ Ἀριστοδήμου καὶ τοῦ Ἀριστομένους, ὧν τὰ ὀνόματα συνεκίνουν τὴν καρδίαν μου παιδὸς ἐτιοῦσης, καὶ ἐπεσκέφθην τὰς Καλάμας, ὧν ἀπὸ γενετῆς ἤδη εἶχον ἀπομακρυνθῆ, εὐτυχέστερα δὲ ἀκόμη ὅτι μοὶ παρέχεται ἀφορμὴ ὅπως ἐκθέσω μέρος τῶν ἐντυπώσεών μου.

Αἱ Καλάμαι κατὰ τὸν *Λήκιον* δὲν εἶναι αἱ ἀρχαῖαι Καλάμαι, ἐπὶ

τῆς θέσεως τῶν ὁποίων ὑπάρχει τὸ χωρίον Καλάμι, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Παμίσου. Ἡ νῦν Μεσσηνιακὴ πρωτεύουσα φαίνεται μᾶλλον ὅτι κεῖται ἐπὶ τῶν παλαιῶν Φαρῶν, περὶ ὧν ὁ *Πανσαρίας* ποιεῖται μικρὰν μνείαν, καὶ ὧν οἰκιστὴς ἐλέγετο ὅτι ἦτο *Φάρις* υἱὸς *Ἐρμού* καὶ *Φιλοδαμείας* τῆς Δαναοῦ. Οὐδὲν ὅμως λείψανον ἐνυπάρχει τοῦ πρὸς τιμὴν τῶν ἀπογόνων αὐτῶν *Νικομάχου* καὶ *Γαργάνου* ναοῦ, δὴ *Ἰσθμιοσ* ὁ *Γλαύκου* ἐκκοδόμησεν οὐδὲ τοῦ ναοῦ τῆς λατρευομένης *Τύχης*. Αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου καταστραφεῖσαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατῶν καὶ ὕστερον πάλιν λεηλατηθεῖσαι ὑπὸ τῶν βαρβαρικῶν σιφῶν καὶ ἄλλων οὐχὶ ὀλιγώτερον βαρβάρων ἐπιδρομῶν, περιῆλθον εἰς παντελῆ λήθην, ὑπὸ τὰς πτέρεις δὲ τῶν χέρσων γαιῶν, ἐν μέσῳ τῶν δασῶν, εἰς τὰ βάθη τῶν τάφων καὶ πολλάκις ἐν μέσῳ λιμναζόντων ὑδάτων ζητοῦνται τὰ ἔχνη τῆς παλαιᾶς αὐτῶν εὐκλείας. Καθόλου ἡ Πελοπόννησος προσφέρει ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων περιεργον ἄμα καὶ θλιβερὰν εἰκόνα. Καὶ ποτὲ μὲν βλέπει τις βεβυθισμένην αὐτὴν εἰς βαθεῖαν ἀγροικίαν καὶ βαρβαρότητα, ποτὲ δὲ πάλιν προβαίνουσιν ἐπὶ μεγάλην ἀκμὴν καὶ λαμπρότητα καὶ ἀφικνουμένην εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τοῦ πολιτισμοῦ, ποτὲ δὲ πάλιν κλίνουσιν πρὸς πτώσιν ἐκ τῶν διηνεκῶν ταραχῶν τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ τέλος ὑποδεδουλωμένην εἰς τὴν παντοκράτορα Ῥώμην, χώραν ἀφανῆ καὶ ἄσημον. Εἶτα πάλιν κατὰ παράδοξον μεταβολὴν ἀφοῦ ἀπέβαλε καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομά της, μετονομασθεῖσα *Μωρέας* ἐπὶ τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων τοῦ *Βυζαντίου*, ἀποβαίνει ἔδρα πολιτισμοῦ κατὰ τὸν *II'* αἰῶνα ὅτε εἰς αὐτὴν εἰσῆλθασεν ἡ φραγγικὴ δυναστεία καὶ ὁ φεουδαλισμὸς, ὅτε ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ *Παλαμηδίου* τοῦ *Ναυπλίου*, τῶν φρουρίων τῆς *Λαρίσσης* καὶ τῶν *Πατρῶν* ἀνηρτήθησαν γαλλικὰ οἰκόσημα, ὅπως ὕστερον ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ *Νουαρίνου* εἰς *Κορώνην* καὶ *Μεθώνην* ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τοῦ ἀγρίου *Μάρκου*. Ἐξακολουθοῦσα δὲ νὰ ἦνε τῆς τύχης παίγνιον μετ' οὐ πολὺ ἀφοῦ ἐξέλιπον τὰ φραγγικὰ δουκάτα, μαρκεζάτα, κομητάτα καὶ αἱ βαρωνίαι, ἡ πατρίς αὕτη τῶν *Μουσῶν*, ἀποβαίνει μία μόνη βαρβαρικὴ σατραπεία κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας πολυειδεῖς συμφοραὶ οὐ μόνον ἠρῆμωσαν καὶ παντοιοτρόπως κατέθλιψαν αὐτὴν ἀλλὰ καὶ μέγα μέρος τῆς προτέρας αὐτῆς εὐκρασίας ἀφῆρσαν.

Αἱ *Καλάμαι* κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν *Σταυροφόρων* ὀλίγον κατφυγήμεναι, εἶχον τὴν ὄψιν μοναστηρίου, κυριευθεῖσαι δὲ ὑπὸ *Γουλιέλμου* τοῦ *Καμπανίτου* ἠρῆμῆθησαν μετὰ τῶν φρουρίων τοῦ *Μωρέως*. Οὐδα-

μῶς δὲ παράδοξον καὶ αὐταὶ νὰ ὑπῆρξαν πρὸς στιγμὴν μικρὰ ἐστία πολιτισμοῦ, ἐπειδὴ ὁ *Bulardoutros* ἐν τοῖς *Χρονικοῖς* τοῦ *Μωρέως* λέγει ὅτι ἐπὶ τοσοῦτον εἶχεν ἐξαπλωθῆ ὁ πολιτισμὸς ἐν Πελοποννήτῳ, ὥστε αἱ νέαι *damoiselles* καὶ οἱ *Varlets* ἤρχοντο ἐκεῖ νὰ ἐκπαιδευθῶσιν ἀντὶ νὰ μένωσιν εἰς Πικαρδίαν καὶ Τουραίνην, καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἀναφέρουσιν ὅτι ἡ κατάκτησις τοῦ Μωρέως ὑπὸ *Γουλιέλμου* τοῦ *Σαμπλίτου* ἐπὶ τοσοῦτον ἐπεξέτεινε τὴν ἐπίδρασιν ταύτην, ὥστε ἡ καλῶς ὀμιλουμένη γαλλικὴ, *le parler delitable* ἦτο ἐν χρήσει ἐν Μωρέᾳ ὅπως καὶ ἐν Πικαρίοις. Ὁ *Κορονέλης*, λέγει ὅτι οἱ Ἑνετοὶ, οἵτινες εἶχον αὐξήσει τὸ φρούριον ἐδοκίμασαν κατὰ τῷ 1659 νὰ κυριεύσωσι τῶν Καλαμῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλ' ἀπέτυχον.¹ Τῷ 1685 ὁ ἀρχιναύαρχος *Μοροζίνης* ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος, ἀλλ' ἡ συνθήκη τοῦ *Πασαροβιτς* κατὰ τῷ 1718, ἡ ἀναγκάσασα τοὺς Ἑνετοὺς νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς, πάντας τοὺς τόπους, οὓς τέως κατεῖχον ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ, μετεβίβασε τὰς ἀτυχεῖς Καλάμας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ *Βαϊαζήτου*. Κατὰ τὴν ἄκαιρον ἀνταρσίαν τοῦ 1770, τὸ ἐπαναστατικὸν πῦρ ἦναψεν ἐν Καλάμαις, ἀπεινῶς δὲ ἐτιμωρήθησαν αὐταὶ διὰ τοῦτο δι' ἐμπρησμοῦ καὶ ἐρημώσεως, τοῦτο ὅμως δὲν ἐκόλυσεν ὥστε νὰ ὑστερήσωσι τῶν ἄλλων ἡρωϊδῶν ἐλληνικῶν πόλεων, ὅτε κατὰ τῷ 1821 ἤχησεν ἡ σάλπιγξ τῆς Ἐλευθερίας. Οὐδὲ ἡ δευτέρᾳ δι' αὐτῶν ἀποτέφρωσις ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ. κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ εἰς Πελοπόννησον ἀπόβασιν ἐνέβαλε δειλίαν τὸ παράπαν εἰς τὴν λοιπὴν Μεσσηνίαν, ἥτις μετασχοῦσα πασῶν τῶν φοβερῶν κακουχιῶν καὶ τῶν συμφορῶν τοῦ ἀγῶνος ἐνεκαρτέρησεν ἡρωϊκῶς μέχρι τέλους. Ὅτε δὲ ὁ Ἰβραήμ ἐπανελθὼν καὶ πάλιν εἰς Πελοπόννησον ἐζήτησε νὰ ἐφευκθῆ τοὺς Μεσσηνίους, ὅπως ἐφείλκυσε τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐκεῖνοι τῷ ἀπεκρίθησαν δι' ἐγγράφου, ἐν ᾧ παρηρησιᾷ ἐκφράζεται ἡ γενναία αὐτῶν ἀπόφασις νὰ ἀποθάνωσιν ἐλεύθεροι. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀγερῶχου ταύτης ἀπαντήσεως πρὸς τὰς ἀπειλάς του, ὑπῆρξεν ὅτι τὰ αἰμοχαρῆ στίφη τοῦ ἀνηλεοῦς μουσουλμάνου κατέστρεψαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου σύμπασαν τὴν χώραν, καπνοὶ δὲ καὶ φλόγες ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐσκότιζον τὸν ὄριζοντα. Ἄλλ' ἡ βαρύνουσα ἐπ' αὐτὴν εἰμαρμένη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Παλιγγενεσίᾳ τὴν ἠδίκησεν, μικροσκοπικὴν θέσιν καταλιποῦσα αὐτῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ

¹ Κορονίλης Καλαμάτα.

τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Μόνη ἡ φύσις ὡς φιλόστοργος μήτηρ καλλύνει αὐτὴν πάντοτε. Οἱ χλοεροὶ λειμῶνές της δὲν ἔπαυσαν οὐδέποτε νὰ τὴν κοσμοῦσι, οἱ δὲ ἐκτενεῖς πορτοκαλεῶνές της, ὑφ' ὧν καλύπτεται κατὰ πᾶν ἔαρ τὴν βραντίζουσι δι' εὐόσμων ἀνθῶν καὶ ἀρωμάτων, τερπνοὶ δὲ ζέφυροι προσπνέουσι πάντοτε ἀπὸ τοῦ πόντου.

Ἐν Καλάμαϊς ἀρχαῖα μνημεῖα δὲν σώζονται, δικασιάζονται ὅμως τοικυῖα τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὰ φραγγικὰ τείχη τῆς Ἀκροπόλεως, ἅτινα καθεῖλε τῇ διαταγῇ τοῦ Μοροζίνη ὁ στρατηγὸς Δερεμμονβίλ ὅτε ἀνετέθη αὐτῷ ἡ διοίκησις τῆς Καλαμάτας, εἶνε ὅλως ἡρειπωμένα, λείψανα ὅμως τινὰ τοῦ πύργου καὶ τῶν θόλων αὐτοῦ φέρουσι τοὺς χαρακτῆρας τῶν σταυροφορικῶν καὶ τῶν ἐνετικῶν ἔργων· πρὸς δὲ καὶ δύο ναοὶ, ὧν ὁ μὲν πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς πόλεως φαίνεται βυζαντιακῆς ἐποχῆς, ὁ δὲ πρὸς τὰ ἄνω ἔχων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πύλης γεγλυμμένα κρίνα, δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Γουλιέλμου Βιλαρδουίνου τοῦ ἐπονομασθέντος Καλαμάτης, γεννηθέντος καὶ ὑποθαπόντος ἐν αὐταῖς, ἀπογόνου δὲ τοῦ στρατάρχου Γοδοφρίδου Βιλαρδουίνου, εἰς ὃν κατὰ τὴν διανομὴν τῶν τιμαρίων ἔλαχον ὡς τιμάριον καὶ αἱ Καλάμαι. Παρὰ τὰ ἀρχαῖα ταῦτα λείψανα ὑπομνησκόνα τὴν παροδικὴν τῶν φραγγῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ δυναστείαν, ἀνυψοῦνται τὰ κτίρια τῆς νεωτέρας βιομηχανίας, οἰκίαι δὲ νέαι καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ φιλοκάλως κοσμοῦσι τὴν πόλιν ἀπέχουσαν τοῦ ἐπιπέδου αὐτῆς 4—5 στάδια. Αἱ Καλάμαι ἔχουσιν ἀξιοθαύμαστον θέαν ἀπὸ τῶν ἑρειπίων τοῦ φρουρίου· καὶ ἔνθεν μὲν ἀπὸ τὸ μέρος τῶν ὄρεων τὸ ὄμμα σταματᾷ πρὸ τοῦ φοβεροῦ χάσματος ἐξ οὗ κατακρημνίζεται ὁ χεῖμαρρος Νέδων, ἔνθεν δὲ ἐλεύθερον ἐκτείνεται ἐπὶ τοὺς ἀπεράντους ἀργυροφύλλους ἐλαιῶνας αὐτῆς, οὓς περιζωννύει κυανῇ ταινίᾳ, ἣν σχηματίζει ὁ κόλπος τῆς Λακωνίας.

Ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν εἰς Καλάμας ἄφιξίν μου, ἐξῆλθον εἰς τὰ πέριξ ἐν συνοδίᾳ προσφιλῶν συγγενῶν. Ἡ Μεσσηνία εἶνε πλήρης ἀναμνήσεων, ἐκάστη αὐτῆς γωνία, ἕκαστος λίθος συνδέεται μετὰ τινος σελίδος τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς νεωτέρας ἱστορίας. Ὁ Νέδων πάλαι μὲν ποταμὸς νῦν δὲ ἀφανιστόλιστος χεῖμαρρος διαχωρίζων τὴν πόλιν κατὰ μεσημβρίαν ἀπὸ τῶν κειθαλῶν αὐτῆς παραδείσων, συνδέεται μετὰ τῶν ἀναμνήσεων τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Παρὰ τὸν παραβῆροντα τοῦτον χεῖμαρρον τῇ 23 Μαρτίου τοῦ 1821 ἐψάλη ὑπὸ τῶν Καλαματιανῶν ἱερέων δοξολογία πάνδημος καὶ ἐγένετο δέησις τῷ Ὑψίστῳ

Κυρίῳ ὑπὲρ ἐνισχύσεως τῶν ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως ἀγωνιζομένων. Ἐκεῖθεν διεσπάρησαν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου οἱ διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐκεῖ ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις τῆς τοπικῆς διοικήσεως (γερουσίας), ἣτις συνεδρίασα τὸ πρῶτον τῇ 28 Μαρτίου, ἐξέδωκε τὸ ἀξιοπρεπὲς ἐκεῖνο πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις κήρυγμα, ἐν ᾧ ἐκτίθενται τὰ αἷτια τῆς ἐπαναστάσεως καὶ αἰτεῖται ἡ συνδρομὴ αὐτῶν. Εἰς τὸν πρῶτον ἤδη βλέποντα μέρη καθαγιασθέντα διὰ μεγάλης τινὸς ἀναμνήσεως, εἶνε ἀνεξήγητον τὸ αἶσθημα, ὅπερ τὸν καταλαμβάνει καὶ τοιαύτην ἡσθάνομην συγκίνησιν διερχομένη τὴν μακρὰν καλλιτεχνικὴν γέφυραν τοῦ ἱστορικοῦ Δαφνώνος. Διελθὼν τις τὸν χεῖμαρρον παραχρῆμα καταλαμβάνεται ὑπὸ θελήγῃτρου, διότι ἤδη εὐρίσκεται πρὸ τῶν ἀπέιρων καλλονῶν τῆς μαγικῆς φύσεως τῆς Μεσσηνίας. Ἀπέναντι τῆς πόλεως ἐν γηλόφῳ τινὶ καταφύτῳ, προβάλλει συνοικία ἐκ λευκῶν οἰκίσκων σποράδην ἀναφαινομένων ἐν μέσῳ συνηρεφῶν δένδρων, Καλύβια καλουμένη. Εἰς ταύτην φέρει δρομίσκος ἢ μᾶλλον θόλος καλαμώνων, ὧν ὁ ποιητικὸς ψίθυρος ἀρμονικῶς ἐνοῦται μετὰ τοῦ φλοίσβου τοῦ ρυακίου καὶ τοῦ κελαδήματος τῶν πτηνῶν. Ἐχωροῦμεν παιδροὶ, καὶ εὐτυχεῖς εἰσπενόμεν τῆς πρωΐας τὴν δρόσον. Πάντες ἡσθάνομεθα μύχιον χαρὰν καὶ ἐχαιρετίζομεν τὴν φύσιν ἐν τῇ ἐωθινή αὐτῆς καλλονῇ δι' ὅσων ὕμνων ἐγνωρίζομεν, χάριν αὐτῆς ποιηθέντων. Μάτην τὰ ἔτη παρέρχονται καὶ μέριμναι καὶ σκέψεις βυτιδοῦσι πολλάκις προῶρως τὰ μέτωπα ἡμῶν, φυλάττει τις πάντοτε ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς καρδίας τοὺς χαρωποὺς τῆς πρώτης ἡλικίας χρόνους καὶ μακρὰν τοῦ θορύβου τῆς πόλεως εἰς τοὺς κόλπους τῆς φύσεως ἀνευρίσκει τὰς χρυσὰς πτέρυγας τῶν.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν περίπου ἀφίχθημεν εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν τοῦ δρομολογίου ἡμῶν, εἰς τὸ μονύδριον τοῦ προφήτου Ἡλία, ἐν γραφικωτάτῳ ὑψώματι κειμένων. Οὐδὲν ποιητικώτερον ἀλλὰ καὶ οὐδὲν μελαγχολικώτερον τῆς θεᾶς καταρρέοντων τειχῶν Μονῆς ἐγκαταλελειμμένης. Ἀντιστρέφων τις τὸν στίχον τοῦ ποιητοῦ, δύναται ἐπίσης καλῶς νὰ εἴπῃ:

«Σὰν μιὰ καρδιὰ ποῦ ἀγαπᾶ καὶ δὲν τὴν ἀγαποῦνε,
Εἶν' ἐκκλησιὰ στὴν ἐρημιὰ ποῦ δὲν τὴν λειτουργοῦνε.»

Αὕτη δὲν ἦτο ἐντελῶς ἔρημος, ἀλλ' ἀπεριποίητος καὶ γυμνὴ ἐπροξένει θλίψιν. Ἐν τούτοις λίαν εὐάρεστος ὑπῆρξεν ἡ διημέρευσις ἡμῶν ἐν τῷ ποιητικῷ ἐκεῖνῳ ἐρημητηρίῳ ἀναλαβόντων τὸ θεάρεστον ἔργον τῆς

συμφιλιώσεως τῶν δύο καὶ μοναδικῶν κατοίκων τῆς Μονῆς, οἵτινες οὐμοι! δὲν εἶχον δυνηθῆ μετὰ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ κόσμου νὰ συναποβλάσωι καὶ τὰ πάθη αὐτοῦ. Τὴν ἐσπέραν καὶ τὸ πλείστον τῆς νυκτός διήλθομεν ἐπὶ τοῦ δώματος ὑπὸ τὸν ἀστερόεντα οὐρανὸν ἕκαστος εἰς ἰδίας βεβυθισμένους σκέψεις. Δὲν δύναμαι δὲ νὰ λησμονήσω τὸν ὄθρον, οὗτινος ἤκουσα ἐν βαθείᾳ νυκτὶ τὴν πρῶταν τῆς ἐπιούσης ἐν τῷ σκοτεινῷ ἔτι ναῖσκῳ ἐκείνῳ ἕκ τινος σχισμάδος τοῦ ὁποίου ἀπὸ τῆς στέγης εἰσῆρχετο ἀκτὶς ἠδέος λυκόφωτος, σιγηλῇ δὲ τῇ φωνῇ ἐψάλλετο ὑπὸ καλλιφώνου μοναχοῦ ἢ δοξολογία τοῦ Προφητὰνακτος. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ ὕμνου ἐν τῇ ἐπιβαλλούσῃ σιγῇ τῆς ἐρήμου ἐκείνης εἶχε πολὺ τὸ συγκινοῦν. Ὁ ἥλιος ἀκόμη δὲν εἶχε χρυσώσει τὸν ὄριζοντα, ὅτε ἡμεῖς εὐρισκόμεθα μακρὰν τῆς φωλεᾶς ἐκείνης, διευθυνόμενοι πρὸς τὴν *Μοιήν Βελανιδιᾶ*, εἰς τὰ πέριξ τῆς ὁποίας ἠκούσαμεν ὅτι ὑπῆρχον λειψανά τινα ἀρχαίων οἰκοδομῶν. Ἄνηρχόμεθα τὸ ὄρος δι' ἑλικοειδοῦς ὁδοῦ πῶς μὲν τραχείας, πῶς δὲ ὁμαλῆς, ἀλλὰ πάντοτε τερπνὴν θέαν ἐχούσης· μετὰ μιᾶς ὥρας πορείαν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Μοιήν. Τερπνοτάτη εἶνε ἡ διαμονὴ τῆς Βελανιδιᾶς διὰ φιλερήμους ψυχάς. Μία τῶν ὠραιῶν ἀναμνήσεων τῆς ἐκεῖ διημέρου διαμονῆς ἡμῶν εἶνε τὸ μικρὸν ἐξ ἑλατῶν δάσος τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μονῆς κείμενον καὶ ἡ κατάθασις ἡμῶν εἰς βαθειᾶν τινα χαράδραν μικρὸν αὐτῆς ἀπέχουσαν. Μετὰ κόπου κατελθόντες τὴν ἀπότομον φάραγγα, ἐμείναμεν ἐκπληκτοὶ πρὸ τῆς ποιικιλίας, τὴν ἢ σχισμὰς ἐκείνη τῆς γῆς περιεῖχε. Καὶ ἀλλαχοῦ μὲν κυρτοὶ εἰσηρχόμεθα εἰς γραφικὸν ἄντρον καὶ ἀπεσπῶμεν πρὸς ἀνάμνησιν σταλακτίτην τινα, ἀλλαχοῦ δὲ ἀνερχόμενοι ἐπὶ τὰ ὑψώματα ἀπεδρεπόμεθα ἀνθὺλλίον τι ἔτοιμον νὰ φυλλορροήσῃ ὑπὸ τοῦ καταπίπτοντος ὕδατος. Ἄνθοδέσμαι μύρτων καὶ δαρνῶν ἀνέθαλλον ἐπὶ τῶν παρεῖων τοῦ βαράθρου, ἀειθαλεῖς δὲ περικοκλάδες ἐπιχαρίτως ἐκρέμαντο ἀπὸ τοῦ χεῖλους αὐτοῦ. Χρυσάλιδες ἠδίστων χρωμάτων ἱπτάμεναι ἀπὸ φύλλου εἰς φύλλον καὶ βομβοῦντα στίφη χρυσῶν μελισσῶν παρεῖχον ζῶν εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην, ἐν ᾧ ὁ κρότος τοῦ πόρρω παταγοῦντος Νέδωνος συνέβαλλεν εἰς τὴν ἔκτακτον καλλονὴν τοῦ ὅλου. Παρασυσθέντες ἐκ τοῦ θελγήτρου ἀφίχθημεν ὥραν περίπου μακρὰν τῆς Μονῆς, ἕως οὗ τὸ ἐπερχόμενον σκότος μᾶς ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψωμεν. Ὁ κύριος ὁμως σκοπὸς τῆς ἐκεῖ διαμονῆς ἡμῶν ἐματαιώθη ἕνεκα ἐλλείψεως ὁδηγοῦ.

Κατελθόντες εἰς Καλάμας, πεζῇ, ὅπως καὶ ἀνήλθομεν εἰς τὴν Μο-

νήν, ἀνεχωρήσαμεν πάλιν ἐκεῖθεν τὴν ἐπαύριον πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Μεσσηνίας. Διελθόντες καὶ πάλιν τὸν Νέδωνα, ἐφθασαμεν μετὰ τριῶν ὥρῶν ὁδοιπορίαν διὰ μέσου καλλιεργημένων γαιῶν καὶ διαφόρων χωρίων, εἰς τὴν κώμην Φρουζάλα. Ἡ πρωτεύουσα αὕτη τοῦ δήμου Θουρίας, ὑψοῦται ἐπὶ τῶν δύο ὄχθων χειμάρρου διαρρέοντος διὰ μέσου δάσους ἔλαιων. Ἐν αὐτῇ ἐξενίσθημεν παρὰ τῷ σεβασμίῳ ἱερεῖ Πολυχρονοπούλῳ, οὗτινος ὁ πατριαρχικὸς οἶκος καὶ ἡ πατριαρχικὴ δεξιῶσις εἶνε μία τῶν ζωηρῶν ἀναμνήσεών μου. Τὰ σκότῃ τῆς νυκτὸς δὲν εἶχον ἀκόμη ἐντελῶς διαλυθῆ ὅτε ἤχοι κωδωνίσκων μὲ ἀφύπνισαν, ἦσαν οἱ ἵπποι, οἵτινες ἐμελλον νὰ φέρωσιν ἡμᾶς εἰς Βουλκάνον, τὸ τέρμα τῆς ἡμετέρας περιηγήσεως. Μαγευτικῆ ὄντως ὑπῆρξεν ἡ ὁδοιπορία ἐκείνη. Ἡ συνοδία ἡμῶν ἐχώρει βραδέως θέλουσα νὰ παρατείνῃ τὸ γόητρον. Ἐν τῷ λυκόφωτι τῆς ὑποφωσκούσης αὐγῆς, ἡ Μεσσηνία ὡς ὑπὸ διαφανοῦς πέπλου καλυπτομένη εἶχε μυστηριώδη καλλονήν. Μυριάδες πτηνῶν ἐχαίρετιζον τὴν πρωϊάν, ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἡμέρα ἐχώρει, ἡ ζωὴ πανταχοῦ διεχειῖτο καὶ αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως ἐπληθύνοντο. Τὰ ὕδατα τοῦ Παμίσου διακλαδιζόμενα ἢ συσσωρευόμενα εἰς μικρὰς λίμνας, ἃς περιεκύκλουν βοσκαὶ προβάτων ὑπὸ παιδῶν ὀδηγουμένων, παρεῖχον ὥραϊον θέαμα. Τὰ παιδία ταῦτα μὲ τὸν αὐλὸν αὐτῶν καὶ τὰς μικρὰς τῶν ράβδους, μὲ τὴν γραφικὴν ἐνδυμασίαν τοῦ βοσκοῦ καὶ τὴν ἔτι γραφικωτέραν καλλονὴν τῶν μικρῶν αὐτῶν προσώπων, αἱ καλλιπάρειοι νεάνιδες, αἱ ἀμελῶς φέρουσαι τὴν ποικιλόχρουν αὐτῶν ἐνδυμασίαν, καὶ τὰς ὑδρίας τῶν μετὰ θαυμαστῆς δεξιότητος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κρατοῦσαι, ἐνῶ ἐδείκνυον ἡμῖν τοὺς λευκοὺς αὐτῶν ὀδόντας χαιρεκάκως μειδιῶσαι πρὸς τοὺς ὁδοιπορικοὺς ἡμῶν πετάσσουσιν, οἱ εὐσταλεῖς ἀγρόται, οἱ σπεύδοντες εἰς τὰς ἐργασίας τῶν, ἀφοῦ φιλοφρόνως μᾶς ἔλεγον τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο «ὦρα καλή σας», πάντα ταῦτα ἦσαν κάλλιστα ἀντικείμενα διὰ ζωγράφον. Καὶ ἄλλοτε μὲν οἱ ἵπποι ἡμῶν εἰσῆρχοντο φαιδρῶς χρεμετιζόντες εἰς τὰ διαυγῆ ρυάκια, ἄλλοτε ὠδεον παρὰ ἀπεξηραμμένον τινὰ χεῖμαρρον, οὗτινος τὴν κοίτην ἐπλήρουσιν ἢ ἀνὰ πᾶν βῆμα εἰς Μεσσηνίαν ἀπαντῶσα χλοερά ροδοδάμνη καὶ ἡ ληγιᾶ, ἧς τὸ εὖοσμον καὶ χινοῶδες ἄνθος φέρει πάντοτε εἰς τὰ χεῖλη τὸ γνωστὸν δημῶδες δίστιχόν της Οἱ ὀδηγοὶ ἡμῶν εἰθισμένοι εἰς τοιαῦτα θεάματα, οὐδαμῶς προσεῖχον εἰς τὴν ποιητικὴν ταύτην εἰκόνα, ἀλλ' ἀσυνειδήτως ἠῤῥξανον τὸ θέλητρον τῆς πορείας ἡμῶν ἔδοντες σιγηλῇ τῇ φωνῇ ἐν τῶν μακρῶν ἐκείνων βουκολικῶν ἀσμάτων τῶν ἐχόντων πολλάκις γλυκὺ μέλος καὶ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ποίησιν.

Οὕτως ἐχωροῦμεν ποτὲ μὲν διὰ μέσου θάμνων καὶ ἠθισμένων σπάρτων, ποτὲ δὲ διὰ πυκνοῦ δάσους ἐλαιῶν καὶ συκομωρεῶν καὶ πάντοτε συναντῶντες δροσερὰν πηγὴν ἢ ρυάκιον. Καί τοι δὲ οὐδὲν ἀρχαῖον βλέπουσα, ἠρώτων ὅμως ἐμαυτὴν μὴ ἄρα ποτὲ δὲν ὑπῆρξεν ἐκεῖ ἱερόν τι ἀφιερωμένον εἰς νόμφην τινὰ τῶν ὑδάτων ἢ τῶν ἀλσῶν ὑπό τινος λατρευτοῦ Ναΐδος ἢ Ἀμαρυλλίδος, τοσοῦτον τὸ μέρος εἶνε κατάφυτον καὶ δροσερόν. Ἐνῶ δὲ ταῦτα διενούμην ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰθώμης καὶ Εὐας ἐπὶ τινος κλιτύος τῆς ὁποίας κεῖται ἡ Μονὴ μετ' οὐ πολὺ δὲ εὐρισκομένη ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν μελαγχολικῶν αὐτῆς κυπαρίσων, αἵτινες τὴν περιβάλλουσι.

II.

Μεγίστην βεβαίως καλαισθησίαν εἶχον οἱ ἰδρυταὶ τῆς μονῆς Βουλκάνου ἐκλέξαντες τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς ἀναχωρητήριον αὐτῶν. Παρὰ τοὺς πόδας μεγαλοπρεποῦς ὄρους πεφυλαγμένου ἀπὸ τοῦ βορρᾶ καὶ ἐπὶ θέσεως ἀφ' ἧς δύναται τις νὰ ἐπισκοπῇ πάντα τὸν πέριξ τόπον κεῖται ἡ Μονὴ γραφικωτάτη ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς. Πλησίον τῆς εἰσόδου ἀριστερόθεν ἐπὶ τοῦ τείχου βλέπει τις δύο ἀρχαίους πόδας μαρμαρίνου, κάλλιστον γλυπτικῆς ἔργον. Τετράπλευρον διόροφον οἰκοδόμημα ἔχον ἐν μέσῳ εὐρέος προαυλίου νᾶν θολωτὸν μεσαιωνικὸν πρότερον, κοσμούμενον ἔσωθεν ἐξ ὑδρογραφικῶν ἀπεικονίζουσῶν ἀντικείμενα τῆς Παλαιᾶς, ἀποτελεῖ ταύτην, εἶνε δὲ μετόχιον τοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰθώμης καθολικοῦ μοναστηρίου πρὸς εὐκολίαν τῶν μοναχῶν οἰκοδομηθὲν περὶ τὰ 1700, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου κελλίου. Οἱ πατέρες 30 περίπου τὸν ἀριθμὸν διακρίνονται ἐπὶ εὐγενεῖα καὶ φιλοξενία· ὡς ἔκ τινος θέσεως αὐτῆς ἡ Μονὴ Βουλκάνου δεχομένη ἀνὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ ἔτους περιηγητὰς ἐξ ἀπωτάτων μερῶν καὶ πάσης τάξεως, ἐπισύρει πάντοτε τὰς εὐχαριστίας τούτων ὡς βλέπει τις ἐν τινι ὑπερμεγέθει λευκώματι εὐρισκομένῳ ἐν τῷ ἡγουμενείῳ.

Εἰ καὶ ὁ ἡγούμενος κ. Μεγαλόπουλος εὐγενῶς ἔσπευσε νὰ ὑποδεχθῇ ἡμᾶς, προετιμήθη ἡ ξενία τοῦ προηγουμένου Σαμουὴλ ἀρχαίου γνωρίμου τῆς οἰκογενείας ἡμῶν. Ἡ χαρὰ αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγάλη ὅτε μὲ εἶδε, μεγαλειότερα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἰδική μου, διότι πολλὰ εἶχον περὶ αὐτοῦ ἀκούσει παρὰ τοῦ πατρός μου. Ὁ πατὴρ Σαμουὴλ εἶνε λίαν εὐάρεστος ἐν τῇ συναναστροφῇ αὐτοῦ ὡς φανταστῆ τις βραχὺν καὶ εὐτραφῆ ῥασοφόρον ἔχοντα τὸ γένειον καὶ τὴν κόμην μεσαιπόλιον, πρόσωπον στρογγυλόν, γελαστὸν καὶ ἐρυθρόν, ὀφθαλμοὺς σπινθηροβολοῦντας,

ἄγοντα καὶ φέροντα τὴν Μοῆν ἐῖς πᾶσαν νέαν ἐκλογὴν συμβούλων ἢ ἡγουμένων πρὸς δὲ ἰατρὸν τῶν τε ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων πάντων τῶν κατοίκων τῆς Μοῆς καὶ τῶν περίξ χωρικῶν, διότι ἐπιτελεῖ τὸ καθήκον ἐξομολογητοῦ, ἐν ᾧ συγχρόνως εἶνε ἰατρός τῆς ὁμοιοπαθητικῆς σχολῆς, ἔχων πρὸς τοῦτο ἴδιον θεραπευτήριον καὶ φαρμακεῖον εὐκίνητον, ζωηρὸν, πρόθυμον, ἐργατικόν, ἀγαθὸν καὶ αὐστηρὸν ἄμα· ἔχοντα ἐν δωματίῳ πλειότερον τῶν ἄλλων, ἓνα ὑποτακτικὸν πλειότερον τῶν ἄλλων, τὴν πρόνοιαν τέλος τῶν χωρικῶν καὶ τὸν φόβον τῶν ὑποδεστέρων μοναχῶν.

Ὁ πατήρ Σαμουὴλ δεξιωθείς ἡμᾶς, παρεχώρησε τὰ δύο αὐτοῦ ἀνώγαια δωμάτια, ἐξ ὧν τὸ μὲν χρησιμεῖον ὡς αἴθουσα, καθαρῶς καὶ σεμνοπρεπῶς διασκευασμένον, ἔχει θαυμασίαν θέαν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου ὅπου δὲν ἔλειπον οὐδὲ δοχεῖα ἀνθέων, τὸ δὲ ὡς κοιτῶν, ἔχει ἀποθήκην στρωμνῶν καὶ καλυμμάτων διὰ τοὺς ξένους πάντων κινουργῶν.

Περὶ τὴν δειλὴν ἐξήλθομεν εἰς περίπατον πρὸς τὸν λόρον· σκιερὰ ἀτραπὸς φέρεται πρὸς μικρὰν δροσερὰν πηγὴν σκιαζομένην ὑπὸ δρυὸς παρ' ἣν ἄφθονον βρῦει τὸ πολυτρίχιον· πληθὺς θάμνων ἀγρίων ῥόδων ἐκάλυπτον τὰ περίξ, μαγευτικὴ δὲ ἦτο ἡ ἄποψις ἀπὸ τοῦ λόφου. Τὸ Μεσσηνιακὸν πεδίον, ὅπου ἀρδεύει ὁ παρὰ τοὺς πόδας τῆς Ἰθώμης καταρρέων ἀργυροδίτης Πάμισος, ἐξαπλοῦται ὡς μεγαλοπρεπῆς πεποικιλμένος τάπης. Καὶ ἀριστερόθεν μὲν φαίνονται τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας, δεξιόθεν δὲ ἡ νεφελοσκεπὴς σειρὰ τοῦ Ταυγέτου ὑπομιμνήσκοντος τὴν φυγὴν τοῦ Λυκίσκου, ἐν ᾧ τὸ ὡς ἡραίστειον ἐν μέσῳ τῆς Μεσσηνίας ὄρος τῆς Ἰθώμης ἀναπολεῖ τὸ τραγικὸν τοῦ Ἀριστοδήμου ἐπεισόδιον. Πεδιάδες διακοπτόμεναι ὑπὸ ποικιλοχρῶν λόφων καὶ διαβρεχόμεναι ὑπὸ χειμάρρων καὶ βυακίων πάντων περιστεφομένων ὑπὸ χλοερῶν μύρτων καὶ βρύων κατέθελγον τὴν ὄρασιν, ἐν ᾧ τὰ ἐν μέσῳ τῶν πρασίνων τούτων ταπήτων διάφορα χωρία τῆς Μεσσηνίας μετὰ τῶν λευκῶν αὐτῶν οἰκιῶν ἐφαίνοντο ὡς ἐσπαρμένοι μαργαρίται ἐν μέσῳ χλοερῶν λιμῶνος. Εἰς τὸ βάθος αἱ Καλάμαι ποιητικώτατα ἐσκιαγραφοῦντο ἐν μέσῳ τῶν πυκνῶν αὐτῆς ἐλαιῶνων, αἱ δὲ ἐπὶ τὰ ὄρη πίπτουσαι ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου παρεῖχον μυρίας ἀποχρώσεις· πέραν τούτων μεταξὺ τῆς δύσεως καὶ τῆς μεσημβρίας, ὁ γλαυκὸς τοῦ μεσσηνιακοῦ κόλπου πόντος ἀπετέλει τὸ λαμπρὸν τῆς εἰκόνας ἄκρον. Ἡ ὥρα παρήρηγετο ἀνεπαίσθητως, ἡ ἡμέρα ἀπέκλινεν ἤδη καὶ τὸ φῶς τοῦ δυομένου ἡλίου ἐπέχεεν ἐπὶ τὴν μαγευτικὴν ταύτην εἰκόνα θελκτικωτάτας σκιας. Δὲν εἶνε

πάντοτε οἱ λειμῶνες καὶ τὰ πράσινα φύλλα τῶν δένδρων, τὰ ἀποτε-
 λούντα ὠραῖα τοπεῖα, τὰ ποικίλα χρώματα τοῦ φωτός εἶνε τὰ ἐξαι-
 ροντα τὸ κάλλος καὶ τὴν μαγεῖαν αὐτῶν. Ὅποῖαι πλούσιαι καὶ ἔντε-
 χνοι ἀποχρώσεις! ὅποια καθαρότης γραμμῶν, ὅποιον κάλλος ἐν τῷ
 συνόλῳ! Οὐδέποτε ἴσως καλλιτέχνου πυξίς συνήρμωσε παρομοίους χρω-
 ματισμούς. Πόσον εὐτυχεῖς εὕρισκον τοὺς οἰκοῦντας ἐν τῇ πλήρει θελ-
 γήτρων ἐρημίᾳ ἐκείνῃ. Τὸ νὰ κάθηταί τις ἐπὶ τῶν βράχων παρατηρῶν
 τὸ ἀχανές τῶν βραράθρων καὶ τὰς ἐκτάσεις τῶν θαλασσῶν, ἢ ἀκολουθῶν
 διὰ τοῦ ὄμματός τὴν πτωσίν πτηνοῦ ἐλευθέρου δὲν εἶνε ἐρημία, εἶνε συν-
 διάλεξις μετὰ τῆς φύσεως. Ἐρημία εἶνε νὰ πλανᾶται τις ἐν μέσῳ κοινω-
 νίας ἀδιαφόρου καὶ ψυχρᾶς, καὶ νὰ αἰσθάνηται ὅτι ἂν ὁ θάνατος τὸν
 πλήξῃ οὐδεὶς θὰ ἀπολέσῃ τὸ μειδιάματό του.

Ὁ ἥλιος ἐξηκολούθει χωρῶν πρὸς τὰς δυσμὰς αὐτοῦ, ἀποχαιρετιζῶν
 διὰ πυρίνων γλωσσῶν τὸ ἐν μέρος τοῦ κόσμου ὅπως φωτίσῃ τὸ ἕτερον.
 Ἡ νύξ κατὰ μικρὸν προέβαινεν ἐπιχέουσα τὰ μυστηριώδη αὐτῆς σκότη,
 ῥοδόχροοι δὲ ἐφαίνοντο αἱ κορυφαὶ τῶν ὄρέων καὶ χρυσοὶ ἢ ὑγρά τῆς
 θαλάσσης ἐπιφάνεια ἐκ τῆς τελευταίας λάμπειας τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέ-
 ρας. Καὶ ἐν ᾧ οὕτω διετελοῦμεν ὡς ἐν ἐκστάσει ἀπλήστως εἰσπνέοντες
 τὰ ἀπανταχοῦ διεσπαρμένα ἄγρια ἀρώματα, αἴφνης ἐν μέσῳ τῆς βα-
 θυτάτης σιγῆς μελαγχολικοὶ κωθῶνων ἤχοι ἠκούσθησαν καλοῦντες τοὺς
 πατέρας εἰς δέησιν τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν.

Ὁ πλούσιος ναὸς τῆς Θεοτόκου κέκτηται ὡς πολύτιμον κειμήλιον
 μικρὰν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος μίαν τῶν ὑπὸ Λουκᾶ, κατὰ τοὺς μονα-
 χούς, κηρόπλαστον ἢ εἰκὼν αὕτη ὤφθη κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ ἐρη-
 μιτῶν κατοικούντων ἐπὶ τοῦ ὄρους Εὐβας ἐπὶ δένδρου εἰς τὴν ἀπέναντι
 κορυφὴν τῆς Ἰθώμης κατόπιν μεγάλης θυέλλης ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος
 Ἀνδρονικοῦ. Ἡ εὐσεβὴς αὐτοκράτειρα μαθοῦσα τὸ γεγονός, διέταξε τὴν
 ἔγερσιν τοῦ μοναστηρίου ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης, ὡς ἀνώριον δὲ τῆς
 πύλης τοῦ ναοῦ ἐτέθη ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου ἐφ' οὗ εὐρέθη ἡ εἰκὼν τε-
 μάχια τοῦ ξύλου τούτου κόπτονται ἤδη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ὡς ἰα-
 ματικὰ φάρμακα κατὰ τοῦ πυρετοῦ, τελεῖται δὲ ἐπέτειος τελετὴ τὴν
 15^{ην} Αὐγούστου. Ἡ Μονὴ αὕτη εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς Πατριαρχικὸν
 Σταυροπήγιον ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ἄλλοτε πλου-
 σίᾳ εἰς χειρόγραφα βιβλιοθήκη αὐτῆς εὕρισκοντο τέσσαρα συγγελιακὰ
 γράμματα ἐν μεμβράνῃ, ἐξ ὧν τὰ δύο μετὰ προτομῶν μολυβδίνων,
 χρυσοβούλων λεγομένων πατριαρχικῶν, δι' ὧν κηρύσσεται ἡ Μονὴ ἐλευ-

θέρα, ἀσίδωτος, ἀκταπάτητος καὶ μηδενὶ ὑποκειμένη. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον γράμμα φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου καὶ χρονολογίαν ξπζ, τὸ β'. τὴν τοῦ Κυρίλλου κατὰ τῷ 1630, τὸ γ'. τὴν τοῦ Θεοδοσίου ἐν ἔτει αψξθ, τὸ δὲ δ'. τὴν τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ ἐκ Σμύρνης κατὰ τῷ 1793. Ὑπάρχουσι δὲ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς κυρίας Μονῆς ὑδρογραφίαι, ὧν μία παριστᾷ τὸν πατριάρχην Νεόφυτον κατὰ τὸ 1602 ἀκμάσαντα. Ἡ Μονὴ αὕτη τὸ καθολικὸν λεγόμενον, μένει ἐν τῇ παλαιᾷ αὐτοῦ καταστάσει ἡρειπωμένον καὶ μόνον ὑπὸ ἐρημίτου τινὸς περιποιεῖται ὁ ναὸς, κατὰ τὴν πανήγυριν δὲ ἀναβιβάζουν ἐκ τοῦ μετοχίου τὴν ἁγίαν εἰκόνα τῆς Παρθένου.

Ἐπειδὴ συνέπεσε νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν μονὴν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς 15^{ης} Αὐγούστου ἀπεφασίσαμεν νὰ μείνωμεν καὶ κατὰ τὴν πανήγυριν, ἄλλως ὁ πατήρ Σαμουὴλ δὲν ἔδιδεν ἡμῖν ἄδειαν ἀναχωρήσεως. Οἱ πατέρες μετὰ μεγίστης φροντίδος ἀπὸ ἡμερῶν περιποιοῦντο οὐ μόνον τὴν Μονὴν καὶ τὸν ναόν, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶξ ἔχοντες εἰς ἐνέργειαν πλείστους χωρικοὺς, οἵτινες χάριν εὐλαβείας εἰργάζοντο δωρεάν. Ἄλλ' οὐδ' ἡμεῖς ἐμείναμεν ἀργοί, ἀνεμίχθημεν εἰς τὴν στίλβωσιν τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν ἀντικειμένων τινῶν, εἰς ἃ ἀπητέτο γυναικεῖα χεῖρ. Ἐν ᾧ δὲ ἐν τοῖς μαγειρείοις ὑπερμεγέθεις χύτραι ἠτοίμαζον νηστεύσιμα φαγητὰ διὰ τοὺς προσκυνητὰς, ἀγέλαι ἀμυῶν καὶ δελφάκων ἔμενον ἔξωθεν τῆς Μονῆς πρὸς ἀνηλεῆ σραγῆν. Οἱ ταματαρέοι δύο ἡμέρας πρότερον ἤρξαντο ἀθρόοι ἐρχόμενοι οἱ δὲ παῖδες καὶ ὑπηρέται τῆς Μονῆς ἔσπευδον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κελλίου εἰς τὸ ἄλλο περιποιοῦμενοι αὐτούς. Εἰς 5,000 περίπου ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐσεβῶν προσκυνητῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1884. Τὸ ἐπίθετον εὐσεβῆς εἶνε ἀπαραίτητον, καθότι ἡ πανήγυρις αὕτη εἶνε καθαρῶς θρησκευτικὴ. Ὁ ζωηρὸς Μεσσηνίος ἔρχεται ἐκεῖ τεταπεινωμένη ἔχων τὴν καρδίαν καὶ ἐν συγχινήσει προσφέρει τὴν εὐχὴν του, εὐχαριστῶν τὴν δέσποιναν τῶν οὐρανῶν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς δεήσεώς του. Βλέπων τις αὐτὸν κομψοπρεπῶς φέροντα τὴν ἐθνικὴν στολὴν, ὑπερήφανον καὶ ἡλιοκαεὲς ἔχοντα τὸ μέτωπον, ἀνεστριμμένον δὲ τὸ ἄκρον τοῦ μέλανος μύστ. κος, καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς μετ' ἀφελοῦς χάριτος θωπεύοντα τὴν λάμπουσαν λαβὴν τοῦ ἀχωρίστου αὐτοῦ συντρόφου, τοῦ πιστολίου του, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ὀδηγοῦντα ἀμυῶν, ἢ κρατοῦντα κηρὸν καὶ λίθωνόν, θέλγεται ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀδυναμίας, τῆς ὑπερφανείας καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης.

Οἱ ταματαρέοι ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιὰ μετὰ τὸν πρῶτον σταθ

μόν ἐν τῷ μετοχίῳ, ἀνέρχονται τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς εἰς τὸ καθολικὸν ἔνθα οἱ ἡμίσεις τῶν πατέρων ἀναμένουσιν αὐτούς. Ἐκεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γίνονται τὰ ἀναθήματα, τὰ βαπτίσματα τῶν βρεφῶν καὶ τὰ ζυγίσματα τῶν παιδῶν. Ἐγερθέντες λίαν πρῶτὴ ἠκολουθήσαμεν τοὺς προσκνητάς. Μυρμηκία γυναικοπαίδων ἐκάλυπτε τὸ ἄρος, πολλῶν ἀνερχομένων ἀνυποδήτων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς εἶχον ἤδη ἐγερεθὴ ζαχαροπλαστεῖα καὶ ὀπωροπωλεῖα ὡς καὶ διάφορα στεγάσματα. Εὐρόμεν τὸν ἠγούμενον ἐν μεγάλῃ στολῇ ἱεουργοῦντα. Κατὰ τὴν λειτουργίαν αἱ γυναῖκες ἔρριπτον τὰ βρέφη των πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς Παρθένου, ὁ πρῶτος δὲ χεῖρα βάλλων ἐπ' αὐτὰ ἐθεωρεῖτο ἀνάδοχος· μετὰ μεγίστης δὲ δυσκολίας κατωρθώσαμεν ἡχαρίεσσα ἐξκαδέλφημου Μπενῆ καὶ ἐγὼ γὰρ τύχωμεν τῆς εὐτυχίας ταύτης, τοσαύτη προθυμία ἐδείκνυτο παρὰ πάντων. Καὶ μετὰ τὸ πέρας δὲ τῆς λειτουργίας ἐξηκολούθει τὸ ζύγισμα τῶν παιδῶν προσφερομένου ἀντὶ τοῦ βάρους αὐτῶν κηροῦ καὶ λιθάνου, ὡς καὶ ἡ κατὰθεσις τῶν ἀναθημάτων παντὸς εἶδους, ἤτοι πλουσίων χρυσοῦφάντων ἐνδυμάτων, πολυτίμων κοσμημάτων καὶ χρημάτων. Ἐν μεγαλοπρεπεῖ εἰκονοστασίῳ εἶχε κατατεθῆ ἡ ἁγία εἰκὼν, πλησίον δὲ αὐτῆς μέγα κιβώτιον ἐδέχετο τὰ πολύτιμα ἀναθήματα. Πλεῖστα τῶν κοσμημάτων καὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἀνατεθέντων ὑπὸ μητρὸς ἢ συζύγου ἐξηγοράζοντο ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἀντὶ μεγάλης ποσότητος χρηματικῆς, ἣν ὠρίζεν ἐπὶ τούτῳ συστάσα ἐπιτροπὴ ἐκτίμητῶν. Ὁ ἠγούμενος ἠθέλησε γὰρ συμπεριλάβῃ καὶ ἡμᾶς εἰς ταύτην, ἠπόρησα δὲ διὰ τὴν προθυμίαν ἣν ἐδείκνυσαν οἱ ἄνδρες εἰς τὴν πληρωμὴν, ἀδιαφιλονεικῆτως παραδεχόμενοι πάσαν ἐκτίμησιν οὐχὶ βεβαίως πάντοτε ἀκριβῆ. Ἀπερίγραπτος δὲ χαρὰ ἐζωγραφεῖτο εἰς τὸ πρόσωπον νεονύμφου τινὸς ἀνακτωμένης τὸ *τυφικὸ* της διὰ τῆς γενναϊότητος τοῦ συζύγου της, ὅστις πάλιν ἐθεώρει ἑαυτὸν εὐτυχῆ ὡς τοσοῦτον ἀγαπώμενον ἀφοῦ χάριν αὐτοῦ ἡ προσφιλῆς του συμβία εἶχε θυσιάσει τὴν πολυτιμοτάτην αὐτῆς ἐσθῆτα.

Ἐξελθόντες τοῦ ναοῦ ἐζητήσαμεν γὰρ ἰδομεν τὸν πατέρα Σαμουὴλ, ὃν οὐδαμοῦ ἐβλέπομεν. Ὁ ἠγούμενος γελῶν μᾶς εἶπε γὰρ τὸν ἀκολουθήσωμεν, ὠδήγησεν δὲ ἡμᾶς εἰς τρώγλην τινὰ, εἰς ἣν ἡ μοναδικὴ θυρίς ἐχρησίμευε καὶ ὡς παράθυρον.

— Τί εἶνε ἐδῶ; ἐρωτῶμεν — Ζητήσατε τὴν ἄδειαν καὶ εἰσέλθετε, μᾶς λέγει ὁ ἠγούμενος, θὰ εὔρετε ὅ,τι ἐπιθυμεῖτε.

— Πάτερ, Σαμουὴλ εἰσθε αὐτοῦ; ἐρωτῶμεν δειλῶς.

Ἄσθενής φωνή ὡς ἀπὸ βαράθρου ἐξερχομένη μᾶς ἀπαντᾷ ἐν ἀμφίβολου καί. Ὁρμῶμεν ἐντὸς κύπτοντες τὴν κεφαλὴν καὶ βλέπομεν εἰς τὴν εἰρ-
κτὴν ἐκείνην σεσαθρωμένην καὶ σκοτεινὴν χαμαὶ κεκλιμένον τὸν πάτερ
Σαμουὴλ ἐρυθρὸν ὡς ἀστακόν, περὶρρυτον ὑπὸ ἰδρῶτος, φέροντα τὸ πε-
τραχήλιον, καὶ ἔχοντα ἐκ δεξιῶν μὲν τὴν ἀχώριστον ταμβακοθήκην
του, ἐξ εὐωνύμων δὲ λαγήνην ὕδατος.

— Τί κάμνετε ἐδῶ; πρὸς Θεοῦ, ἐρωτῶμεν μετὰ κόπου κρατοῦντες
τὸν γέλωτα.

— Ἐξομολογῶ, μᾶς ἀποκρίνεται, ἔχω 3,000 μέχρι τοῦδε ἐξομολο-
γήσει, ἀπὸ προχθὲς δὲν ἐσάλευσα καθόλου.

— Καὶ ἀκόμη ἐξακολουθεῖτε;

— Βεβαίως· διότι ἐξακολουθοῦν τὰ σαραντάρια.

— Τὰ σαραντάρια!

— Ναί, δηλαδή ὅσοι δὲν κρίνονται ἄξιοι τελείας ἀφέσεως ἀμαρτιῶν
υποχρεοῦνται εἰς τεσσαράκοντα λειτουργίας, τὸ ἀντίτιμον τῶν ὁμοίων
πληρόνουσιν ἤδη.

— Ἐν ἄλλαις λέξεις, Πάτερ, δίδετε καὶ πλήρη ἄφεσιν ἀμαρτιῶν;

— Οὐχὶ δὲ πάντοτε, μᾶς ἀπεκρίθη διὰ τοῦ πονηροῦ του μειδιάματος
Σαμουὴλ ὁ πρῶτος, δίδω συγχωροχάρτι μόνον εἰς ἐλαφρὰ παραπτώματα.

— Καὶ . . . ὠφελεῖσθε τοῦλάχιστον τίποτε;

— ὦ τίποτε! σχεδὸν τίποτε! ὑπέλαβεν ὁ ἀγαθὸς μοναχὸς σεῖων
μελαγχολικῶς τὴν μαρτυρικὴν κεφαλὴν του. Θῦμα δὲ τοῦ ἀξιωματὸς
του, ἐξηκολούθει μένων ἐκεῖ, μετὰ πολλῶν δὲ παρακλήσεων ἠδυνήθημεν
κατὰ τὴν ὥραν τοῦ προγεύματος νὰ τὸν ἀποσπάσωμεν τῆς θέσεώς του.

Κατελθόντες εἰς τὸ μετόχιον εὔρομεν τὴν πνήγυριν ἐν φαιδροτέρῃ
ᾧψει. Ἡ κατάθεσις τῶν ἀναθημάτων ἐξηκολούθει πάντοτε, οἱ δὲ τα-
ματαρεοὶ δὲν ἔπαυον ἐρχόμενοι. Ἐκατέρωθεν τῆς θύρας τοῦ ναοῦ ὑπῆρ-
χον δύο σωροὶ ἐκ κηροῦ καὶ λιθάνου, πρόβατα δὲ καὶ βόες ἐπλήρουν
τὸ προαύλιον βληχώμενα καὶ μυκώμενα. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δὲν
δύναμαι νὰ λησμονήσω ἐπεισόδιόν τι σπάνιον ἀδελφικοῦ φίλτρου πα-
ράδειγμα. Ἐκαθήμεθα ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τοῦ ἡγουμενείου κατασκοποῦντες
διὰ τῶν διόπτρων τὴν κατάβασιν τῶν ἐκ τοῦ καθολικοῦ πατέρων, ἦν
μᾶς ἔλεγον ἀξιόθεατον, ὅτε εἶδομεν ἄνδρα μεσήλικα ἄγοντα ἀπὸ τῶν
κεράτων βοῶν. Τὸ ἡλιοκκῆς αὐτοῦ πρόσωπον καὶ τὰ πλήρη κόνεως ἐν-
δύματα ἀνήγγελλον τὸν ἀπὸ μακρὰν ἐρχόμενον προσκυνητὴν. Ἐκ πε-
ριεργίας ἐξήλθομεν εἰς τὴν πρὸς τὸ προαύλιον μεγάλην στοάν, ὅπως

κάλλιον περιεργασθῶμεν αὐτόν. Εἰσελθὼν εἰς τὸν περίβολον τῆς Μονῆς ὁ προσκυνητὴς ἐκεῖνος προσέδρασε εἰς τινα στύλον τῆς στοᾶς τὸν βοῦν αὐτοῦ, ἀσκεπῆς δὲ καὶ κρατῶν ὑπερμεγέθη λαμπάδα εἰσήλθεν εἰς τὸν ναόν. Ἐξελθὼν ἐφαίνετο ἀκόμη ἀσθμαίνων. Ἐνεύσαμεν πρὸς αὐτὸν νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ Ἡγουμενεῖον, ὅπως καὶ ἔπραξε· διερχόμενος δὲ πλησίον τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ ἐθάπυσε τὴν κεφαλὴν του στενάξας, εἶτα ποιήσας κίνησιν τινὰ διὰ τῆς χειρὸς ὡς νὰ ἔλεγεν «ἔχει ὁ Θεὸς» ἀνήλθε πρὸς ἡμᾶς. Ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν καταγραφὴν τῶν ἀναθημάτων ἠρώτησεν αὐτὸν πόθεν ἤρχετο ὡς καὶ τὸ ὄνομά του. Ἀπεκρίθη ὅτι ὠνομάζετο Ἀντώνιος Λιμπερόπουλος, ὅτι ἤρχετο ἐκ τοῦ χωρίου Σουλιμὰ τοῦ δήμου Δωριδος ἐκ Τριφυλίας. Ἠρωτήσαμεν ἡμεῖς τότε αὐτὸν διατί εἶχε τάξει τὸν βοῦν αὐτοῦ. Κατ' ἀρχὰς δὲν ἤθελε νὰ μᾶς εἴπῃ, ἀλλὰ τῇ παρακλήσει ὄλων ὁμολόγησεν ὅτι κινδυνεύοντος τοῦ ἀδελφοῦ του τὸν εἶχε τάξει καθὼς καὶ μίαν ὀκτὴν κηρῶν καὶ 15 τάληρα· ὅτι ἰαθέντος τοῦ ἀδελφοῦ του εἶπεν αὐτὸς εἰς τὴν σύζυγόν του νὰ φέρῃ τὸν κηρὸν καὶ τὰ χρήματα, νὰ κρατήσουν δὲ τὸν βοῦν διότι ἄλλον δὲν εἶχον, ἦτο δὲ πατὴρ πολυμελοῦς οἰκογενείας, ἀλλ' ὅτι ἡ σύζυγός του τῷ εἶπεν ὅτι ἂν πρέπη νὰ φυλάττῃ τις τὰς ὑποσχέσεις του ἀπέναντι τῶν ἀνθρώπων, πολλῶ μᾶλλον ὀφείλει νὰ τὰς φυλάττῃ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἐξεπλήρωσεν ὀλόκληρον τὴν εὐχὴν του. Τώρα εἶμαι πτωχὸς ὡς ὁ Ἰώβ, μᾶς εἶπεν ἐγειρόμενος, ἀλλ' εἶμαι εὐχαριστημένος ὅτι ἐνίκησα τὸν πειρασμόν.

Ὅποῖον ὑψηλὸν αἴσθημα! ἀδελφικῆς στοργῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀγρότου προσφέροντος εἰς τὸν Θεὸν χάριν τοῦ ἀδελφοῦ του πᾶν ὅ,τι ἐκέκτητο ἀγαθόν. Εἰς πάντας ἡμᾶς ἐπῆλθε τότε ὁ αὐτὸς στοχασμὸς νὰ τῷ δώσωμεν πᾶν ὅ,τι εἶχομεν εἰς τὰ βαλάντιά μας, ἀλλὰ πρὶν κινήθωμεν πρὸς τοῦτο ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὁ τὸσον πλούσιος τὴν καρδίαν ἦτο μακρὰν, ἀφοῦ ἔρριψεν ἡμῖν, ὡς μαντεύσας τὴν ἀκαίρον εὐσπλαγχνίαν μας, ὑπερήφανον βλέμμα.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ἐδόθη τὸ σημεῖον διὰ τῶν κωδῶνων περὶ τῆς καθόδου τῶν προσκυνητῶν, πολλοὶ δὲ ἐξῆλθον εἰς προὔπαντησιν. Τὸ θέαμα ἦτο ὄντως ὠραῖον. Ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους ὁ ἡγούμενος περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν λοιπῶν πατέρων, ἄδόντων τὸν παρακλητικὸν κανόνα, ἔφερον ἐντὸς χρυσοῦράντου θήκης τὴν ἁγίαν εἰκόνα. Ἡ λαμπροδερῆς συνοδία αὐτῆ, ἀκολουθοῦσα τὴν ἐλικοειδῆ τοῦ ὄρους ὁδόν, ἐφαίνετο ὡς ἔρπουσα ταινία χρυσοῦ. Ἀφοῦ ἔφθασαν πρὸ τῆς πύλης τῆς Μονῆς ἔνθα οἱ λοιποὶ

τῶν πατέρων ἀνέμενον ἐγένετο δέησις, εἶτα κατέθεσαν τὸ ἱερόν κειμήλιον ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ θέσει. Οὕτως ἔληξεν ἡ θρησκευτικὴ τελετὴ.

Ἐν τῇ πανηγύρει συνέβαινον ἄλλοτε πολλαὶ ταραχαὶ μεταξύ τῶν προσκυνητῶν ἐρίζοντων διὰ τὴν κατοχὴν τῶν κελλίων ἀπὸ τινος ὅμως χρόνου ἄκρα βασιλεύει τάξις, χάρις εἰς τὴν καλὴν τῶν συμβούλων διεύθυνσιν καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἡγουμένων.

Ἐξελθόντες τῆς Μονῆς ἠπορήσαμεν διὰ τὴν ὄψιν, ἣν εἶχον λάβει τὰ πέριξ. Παντοειδῆ στεγάσματα, ὀπωροπωλεῖα, μαγειρεῖα, ζαχαροπλαστεῖα καὶ οἰνοπωλεῖα, ὡς διὰ μαγείας εἶχον μεταβάλλει τὴν πρὶν ἔρημον εἰς κατοικουμένην χώραν, οἱ δὲ ἀπὸ πάσης πανηγύρεως μὴ ἔλλείποντες ἐμπορικοὶ ἐσταμάτων ἡμᾶς ἀνὰ πᾶν βῆμα. Ἄλλ' ὅτι μᾶλλον περιεργον, ἦτο τὸ πλῆθος ὀπτῶν χοιριδίων πρὸς πώλησιν ἐμπεπερασμένων εἰς ὄβελους Πλὴν δὲ πάντων τούτων ἄλλη τις ποικιλία ἀνεμιγνύετο. Αἱ διάφοροι ἐνδυμασίαι τῶν κορσιδῶν καὶ τῶν καλῶν γυναικῶν, αἵτινες ἀποβαλοῦσαι τὰ καθημερινὰ των ἦσαν ἐνδεδυμέναι τὰς ἐορτασίμους αὐτῶν ἐσθῆτας, τὰ *gros*, τὰ *μπ.λὲ* καὶ τὰ *μι.λά* των, ὁμοιάζουσαι μὲ τὰ πράσινα αὐτῶν ἢ ἐρυθρὰ *παρασόλια*, μὲ τὰ ὀλόχρυσα *κο.τά* των καὶ τὰς *μαργαριταρένιες φούντες* των πρὸς ἵπταμένας χρυσαλίδας. Τὸ θέαμα ἦτο θελκτικὸν ἀπὸ τοῦ λόφου ἀφ' οὗ ἐθεώμεθα. Ὀλίγον μακρὰν τῆς Μονῆς ὄργανα τινὰ ἐτόνιζον ἡσύχως τὰ ἐγγώρια ἐκεῖνα παθητικὰ τῆς Μεσσηνίας μέλη, πέριξ δὲ αὐτῶν ἐν ῥυθμῷ ὠρχοῦντο οἱ εὐτυχεῖς συμπόται. Προχωρούσης τῆς ἡμέρας, οἱ προσκυνηταὶ ἠραιοῦντο, τὴν ἐσπέραν ἠκούοντο ἔτι χοροὶ καὶ ἄσματα, ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἡσυχία καὶ τάξις ἐπεκράτει πανταχοῦ. Τὴν πανηγύριν ταύτην διαδέχεται μεθ' ἡμέρας ἐννέα ἄλλη ἐμπορικὴ τελουμένη ὑπὸ τῆς αὐτῆς Μονῆς ἐν τῷ κατὰ τὸ Νησίον τῆς Μεσσηνίας μετοχίῳ αὐτῆς, ἐν ᾧ πωλοῦνται τὰ ἄχρηστα ἀφιερώματα, ὁ κηρὸς καὶ ὁ λίβανος.

Ἡ Μονὴ Βουλκάνου εἶνε μία τῶν πλουσιωτάτων μονῶν τῆς Πελοποννήσου, ὁ ἀρχιερεὺς Τριφυλίας, εἶνε τέκνον τῆς Μονῆς ταύτης σπουδάσας ὡς καὶ τινες ἄλλοι δι' ἐξόδων αὐτῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς πανηγύρεως ἕτερος ἱερὸς πόθος κατεῖχεν ἡμᾶς, ὁ τῆς ἐπισκέψεως τῶν ἀρχαίων μνημείων. Τὸ μετόχιον τοῦ Βουλκάνου κεῖται ὑπὸ τὰς Β. Α. ὑπώρειας τοῦ ὄρους Εὐσας χωριζομένου ἀπὸ τοῦ τῆς Ἰθώμης διὰ λαίμου 400 πήχεων περίπου. Τὸ ὄρος τοῦτο ἔλαβεν

ὡς φαίνεται τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ βακχικοῦ Εὐοῖ, διότι ὁ Διόνυσος καὶ μετ' αὐτοῦ γυναικῆς πρῶτον ἐνταῦθα προέφερον τὴν λέξιν ταύτην⁴ καὶ περ δὲ ὑποδεέστερον τῆς Ἰθώμης κατὰ τὸ ὕψος, εἶνε ὅμως ῥωμαντικώτερον κατὰ τὴν θέαν. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ μέγα ἐπίπεδον κυκλοειδὲς γέμει ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν ἑρειπίων. Ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς νῦν Μονῆς λέγεται ὅτι ὑπῆρχεν ἱερόν τοῦ Διονύσου, μεταποιεθέντος ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν εἰς ναὸν χριστιανικόν, ἀπὸ τούτου δὲ οἱ Ἐρημίται εἶδον ἐπὶ τῆς ἀντικρῦ κορυφῆς τῆς Ἰθώμης τὴν εὐρεθεῖσαν εἰκόνα.

Τὴν τετάρτην πρωϊνὴν ὥραν ἔχοντες ὁδηγὸν παῖδα τῆς Μονῆς ἐξήλθομεν ταύτης, ὅπως καὶ πάλιν ἀνέλθωμεν εἰς τὴν ἀπότομον κορυφὴν τῆς Ἰθώμης, ἐνὸς τῶν ὑψηλοτάτων ὄρεων τῆς Πελοποννήσου, ἣν ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει κλωμακόεσαν. Ἡ ὁδὸς ὅμως χάριτι εἰς τὰς φροντίδας τῶν πατέρων δὲν εἶνε τόσον δυσχερὴς διελθόντες πλησίον ἑρειπίων ἀρχαίων οἰκοδομῶν, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς κορυφῆς καθ' ἣν ὥραν ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου μεγαλοπρεπῆς ἀνῆρχετο ἀπὸ τοῦ Ταυγέτου. Ὅποιον μαγευτικὸν καὶ λαμπρὸν πανόραμα παρίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὸ μέχρι Μανῆς διῆκον ὑπερήφανον τοῦτο ὄρος καὶ σύμπασα ἡ Μεσσηνία, ἀλλὰ καὶ πόσας συγκινήσεις, πόσας ἀναμνήσεις δὲν προεκάλει ἡ κορυφὴ ἐφ' ἧς ἰστάμεθα. Δὲν εἶνε νομίζω ὑπερβολὴ νὰ εἴπη τις ὅτι ὀλίγα ὀνόματα ἑλληνικῶν πόλεων προξενοῦσι ζωηροτέρας ἐντυπώσεις. Καὶ δι' ὀλίγον ἂν θέλη τις νὰ ἠμιλήσῃ περὶ τῶν μερῶν ἐκείνων τὸ πνεῦμα παρασύρεται ὑπὸ τῆς ζωηρᾶς συμπαθείας, ἣν αἱ ἀναμνήσεις τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς σταθερότητος τοῦ Μεσσηνιακοῦ λαοῦ διεγείρουσι, λαοῦ, οὗτινος ἡ διήγησις τῶν τριῶν ἐκ διαδοχῆς πολέμων εἶνε ἐν τῶν συγκινητοτάτων ἐπεισοδίων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ἡ καλλικαρπὸς αὕτη χώρα, ἡ παρὰ πάντων ὡς ἡ ἀρίστη θεωρομένη, ὡς καὶ ὁ Εὐρυπίδης λέγει αὐτήν

Κατάρρυτόν τε μυρίοισι νόμασι
 Καὶ βουσί καὶ ποιμέσιν εὐδοτωπιάτων
 Οὗτ' εὐ πνοιᾶσι χεῖματος δυσχειμερον,
 Οὗτ' αὖ τεθρίπποις ἡλίου θερμὴν ἄγαν

ὑπῆρχεν αἰετοπε ἀτυχῆς. Καὶ ἐν ᾧ ἡ γείτων αὐτῆς ῥωμαντικὴ Ἀρκαδία, ἦτο κατὰ τὸ ἔαρ τὸ ἐνδιαίτημα, πολλῶν ἑλλ. πόλεων, ἡ δὲ Ἡλεία, ἦτο ἄδυτον τεχνῶν, εἰρήνης καὶ γεωργίας, αἱ δὲ πλούσιοι αὐτῆς πεδιά-

⁴ Παιστανίας Μεσσην.

δες καὶ αἱ ποιητικαὶ τοῦ Ἀλφειοῦ ὄχθαι δὲν ἔβλεπον ἢ φίλους, ἢ Μεσσηνία ὑπεμνήσκον ἐν ταῖς ἐλεγείαις αὐτῆς τὴν δραπέτιδα Εὐτυχίαν λαοῦ εἰρηνικοῦ καταπιεζομένου ὑπὸ τῆς ἀγρίας Σπάρτης, ἥτις ὡς φθορερὰ γείτων ἔβλεπε πάντοτε μὲ ὄμμα ζηλότυπον τὰ εὐφορα αὐτῆς πεδία.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Φίντα τοῦ Συδότου, συνέβη κατὰ πρῶτον ἢ μεταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Μεσσηνίων διαφορὰ, κατὰ τὴν μετέπειτα δὲ γενεὴν ἐξήφθη τὸ πρὸς ἀλλήλους μῖσος αὐτῶν. Οἱ Μεσσηνιοὶ κατὰ τὸν συρραγέντα πόλεμον ἐπολέμησαν ἀνδρείως, ἀλλ' ἐξαντληθέντες ἐξέλιπον κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος τοῦ πολέμου πάντα τὰ κατὰ τὴν μεσογαίαν πολίσματα, ἀντιστάντες δ' ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη μετ' ἀπέλιπτος θάρρους εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ἐχθροῦ, ἠναγκάσθησαν κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος τοῦ πολέμου νὰ παρκαθῶσιν εἰς τοὺς ἀδυσωπήτους αὐτῶν πολεμίους καὶ ἀπὸ ἐλευθέρων ἀνδρῶν νὰ γίνωσιν εἰλωτες καὶ φυγάδες.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ταύτης, ὅπου καὶ ἐκ δευτέρου εἶχον ζητήσει ἄστυλον καὶ κατὰ τὸν τρίτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον εἶδον ἐκπνέουσιν καὶ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν των μετὰ ματαίαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τετραετῆ ἀντίστασιν. Ἐπὶ τινος ὑφώματος ἔδειξαν ἡμῖν τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἀνδανίας τῆς πατρίδος τῶν ἀρίστων Μεσσηνίων καὶ τοῦ Ἀριστομένου, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὁποίου μετὰ μίαν γενεὴν ὕστερον τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοδήμου, οἱ Μεσσηνιοὶ ἀναλαθόντες καὶ πάλιν τὰ ὅπλα διέπραξαν θαυμάσια, ἐν τῷ Στενοκλαρίῳ πεδίῳ, ὅπου ὁ Ἀριστομένης ὑπερανθρώπως τρίς ἤριστευεν καὶ ὅπου ὁ Τυρταῖος ἐψάλλε τὰ ἐλεγεία καὶ τὰ ἀνέπαστα ἔπη του.

Αἱ περιπέτειαι τοῦ Μεσσηνίου ἥρωος ἔχουσι πολὺ τὸ ποιητικόν. Ἡ θαυμασία αὐτοῦ διάσωσις ἀπὸ τῆς Καιάδος, ἡ ἀπολύτρωσις του ἀπὸ τῶν Κρητῶν, ἡ μετὰ τοσοῦτους θριάμβους ἦτα αὐτοῦ κατὰ τὴν Μεγάλην Τάφρον, ἡ ἀναγκάσασα αὐτὸν καὶ τοὺς ἀτυχεῖς Μεσσηνίους νὰ ἀνοικισθῶσιν ἐπὶ τῆς Εἰρας ἐνθα ἐπὶ ἑνδεκα συνεχῆ ἔτη διέμενον πολιορκούμενοι, ἡ ἐξ ἐφόδου ἄλωσις αὐτῆς ἐν καιρῷ ἀσελήνου καὶ ὕδατῶδους νυκτός, ἡ διὰ μέσου τῶν ἐχθρικών στρατευμάτων ὑπερήφανος αὐτοῦ ἐξοδος, ἡ ὑπὸ τῶν Ἀρχάδων εἰς τὸ Λύκκιον ὄρος ξενία αὐτοῦ καὶ ἡ τὸ δεύτερον ἤδη προδοσία αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀριστοκράτους, ἡ ἐν Δελφοῖς συνάντησις του μετὰ τοῦ Δαμαγῆτου καὶ τέλος ὁ ἐν Ῥόδῳ ξενὴ γῆ, θάνατός του εἶνε σειρὰ βωμικτικῶν ἐπεισοδίων. Καὶ ἐν ᾧ ταῦτα πάντα ζωηρῶς ἐν πρὸς ἐν ἐπανήρχοντο εἰς τὴν μνήμην μου,

οὐκ ἠρειπωμένοι πύργοι τῆς Μεσσήνης μὲ ὑπεμίμησκον τὸν Θηβαῖον στρατηγόν, ὅστις ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν Μεσσήνιον ἥρωα ἀνήγειρεν αὐτοὺς ἀπειλητικούς πρὸ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ταπεινωθείσης Σπάρτης.

Ἐπὶ τῆς θέσεως ἐφ' ἧς ἰστάμεθα ὑπῆρχε ναὸς πρὸς τιμὴν τῶν μεγάλων θεῶν, Δῆμητρος καὶ Περσεφόνης καὶ τοῦ Ἰθωμάτα Διὸς, ὅστις ὡς ἔλεγον οἱ Μεσσήνιοι ἐτάφη παρ' αὐταῖς ὑπὸ τῆς Νέδας καὶ τῆς Ἰθώμης, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομά του τὸ ὄρος. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἄγαλμα αὐτοῦ ἀφιερωθὲν ὑπὸ τῶν ἐν Ναυπάκτῳ καταφυγόντων Μεσσηνίων, ὅτε μετὰ τὸν τρίτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον κατέλιπον διὰ παντός τὴν Μεσσηνίαν. Ἦγον δὲ πρότερον καὶ ἐορτὴν ἐπέτειον τὰ Ἰθωμάτα, καθ' ἣν ἐτελεῖτο καὶ ἄγων μουσικὸς ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἴσως ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἐν ἣ τελεῖται ἤδη ἡ χριστιανικὴ τελετὴ, διότι ἐκ πολλῶν τεκμηρίων πιστεύεται ὅτι ὁ ναὸς τῆς Παρθένου ᾠκοδομήθη ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Διὸς, οὐτινος διασώζονται λίθοι καὶ ἐπιγραφαὶ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας εὐρισκόμεναι. Ἀσήμαντα δὲ λείψανα διασώζονται καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως, ἐφ' ἧς καὶ πάλιν οἱ Μεσσήνιοι εἶχον ζητήσῃ ἄσυλον ἀγωνισθέντες ἐπὶ τετραετίαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅτε δύο αἰῶνας ὕστερον τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστομένους κατὰ τὴν 79^{ην} Ὀλυμπιάδα, ὠφελήθεντες ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ σεισμοῦ τοῦ καταδαφίσαντος τὴν Σπάρτην, εἶχον ἀναλάβει τὰ ὄπλα καὶ πάλιν ἐναντίον τῶν πηλαιῶν αὐτῶν πολεμίων. Ἀνατολικῶς τῆς Μονῆς βλέπει τις τετράγωνον κτίριον περίξ δὲ αὐτοῦ δεξαμενὴν καὶ ἄλλα τινὰ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα. Ἐτερεὶ δύο δεξαμεναὶ ἐν πέτρῳ λελαξευμένα, εὐρίσκονται παρὰ τὸν ναόν. Ἐφ' ὅλης δὲ τῆς τριπλῆς διακλαδώσεως τοῦ ὄρους ὑπάρχουσι φάραγγες καὶ ἀπότομα βάραθρα καθιστῶντα τὴν θέσιν ὀχυρὰν καὶ ἀπόρθητον.

Κατελθόντες ἀπὸ τῆς κορυφῆς, ἀφ' ἧς εἶδομεν καὶ τὸ ρεῦμα Βαλύρα, εἰς οὗ τὰ ρεῖθρα ὁ Θάμαρις ἀπώλεσε τὴν λύραν του τυφλωθεὶς, ἐφθάσαμεν διὰ τραχυτάτης ὁδοῦ εἰς τὸν λαιμὸν τὸν διαχωρίζοντα τὸ ὄρος Εὐαν ἀπὸ τοῦ τῆς Ἰθώμης, καὶ δι' αὐτοῦ εἰσῆλθομεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσσήνην διὰ τῆς πύλης τῆς Σπάρτης κοινῶς *διάσειλο* καλουμένης, ἧς ἐν μέρος μόνον διασώζεται, τοῦ ἐτέρου κατακηρηνισθέντος παρὰ τοὺς πόδας τοῦ βράχου, μετὰ τινων δὲ λεπτῶν πορείαν περὶ τὸ ὄρος ἀφίχθημεν εἰς τὸ χωρίον *Μαυρομαῖτι*. Ἐν τούτῳ λαθόντες ὁδηγὸν τὸν ἀγαθὸν διδάσκαλον τοῦ χωρίου κ. Οἰκονομάκον, κατευθύνθημεν πρὸς τὴν ἀρχαίαν πόλιν, κειμένην παρὰ τὰς νοτιεῖς ὑπώρειας τῆς Ἰθώμης καὶ περικυκλου-

μένην ὑπό τε τοῦ ὄρους Εὐας καὶ αὐτῆς. Δεόντως βεβαίως ὁ μέγας στρατηγὸς εἶχεν ἐκτιμήσει τὴν τοποθεσίαν τῆς πόλεως ταύτης, ἣν μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην ἔκτισε (375 π. Χ.) χάριν τῶν περιπλανομένων Μεσσηνίων, οἵτινες ἐκ πόθου πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τοῦ ζεῖ διαμένουτος μίσους πρὸς τοὺς πάλαι γείτονάς των συνῆλθον ἅμα προσκληθέντες, ἐπανευρόντες μετὰ 287 ἔτη ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Εἵρας τὴν ἀνεξαρτησίαν των, διατηρήσαντες καθ' ἃ λέγει ὁ Παυσανίας τὰ τε ἦθη καὶ τὸ ἀκραϊφνές τῆς Δωρίδος διυλίκτου. Τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ δραστηριότητι τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐντὸς μικροῦ χρόνου ναοὶ καὶ οἰκίαι ἠγέρθησαν ἐρυνίκατα δὲ τείχη περιέβαλον τὴν νέαν πόλιν, ἣν ἐκάλεσε Μεσσήνην, θέλων οὕτως ὡς εἰς ἓνα πυρῆνα νὰ περισυναγκῆ πάσας τὰς ἐνδόξους ἀναμνήσεις τῆς ἀτυχῆς ἀλλ' ἠρωϊκῆς Μεσσηνίας.

Ἡ ἀρχαία πόλις περιεῖχε πλείστα ὅσα μνημεῖα τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ἀγορὰν, θέατρον, ναοὺς, ὧν ὁ περικαλλέστατος ἦτο ὁ τῆς Ἀργείας Μεσσηνίας τῆς Τριόπα, συζύγου τοῦ Πολυκάκωνος, ἧτις καὶ ἔδωκε τὸ ὄνομα τῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσσηνίαν ¹⁾ ὑπῆρχε δὲ αὐτῆς καὶ χρυσοῦν ἄγαλμα ἐν τῷ ναῷ. Πρὸς δὲ περιεῖχεν καὶ ἱερὰ, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα, ταφούς καὶ ἐπιγραφαίς, ἐτι δὲ καὶ κρήνην καὶ πηγὴν θαυμαστας. Τὸ τεῖχος αὐτῆς ἔχον πύργους καὶ ἐπάλλξεις καὶ κατὰ τὸν Παυσανίαν ὀχυρώτερον τῶν τειχῶν τῆς Φωκικῆς Ἀμφύσου, τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ῥόδου, περιβάλλει τὴν Ἰθώμην, πλείστους λοφίσκους καὶ μεγάλην ἔκτασιν καλλιεργουμένης γῆς, ἐν ἣ καίνται διεσπαρμένα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα. Τὰ ὅσθα τοῦ Ἀριστομένους μετακομισθέντα ἐκ τῆς Ῥόδου ἀνεπαύοντο ἐν τῷ Ἱεροθυσίῳ, ὅπερ περιεῖχε τὰ ἀγάλματα πάντων τῶν λατρευομένων θεῶν, ἐν δὲ τῷ Σταδίῳ ὑπῆρχε χαλκοῦς αὐτοῦ ἀνδριάς. Ἡ κρήνη Ἀρσινόη εὐρίσκειτο ἐν τῇ ἀγορᾷ ἔρρεε δὲ εἰς αὐτὴν ὕδωρ ἐκ τῆς Κλεψύδρας.

Ἐκ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων μνημείων ἱκανὰ λείψανα διασώζονται, μετὰξὺ τούτων πολλὰ μέρη τοῦ τείχους κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν. Ὁ ἀββᾶς Fourmont περιοδεύων τὴν Ἑλλάδα τῷ 1729 λέγει ὅτι τὸ τεῖχος τότε εἶχε 38 πύργους, σήμερον τινὲς τούτων διασώζονται ἀκόμη, τῶν δὲ καταστραφέντων ὑπάρχουσι ἴχνη ἱκανῶς διαφωτιζόμενα τοὺς ἀρχαιολόγους περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ τειχίσματος. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν πολλὰ λείψανα, ὧν ἀγνοεῖται ὁ σκοπὸς, πολλῶν ὅμως εὐκρινῶς ἐξηγεῖ-

1) Παυσαν. Μεσ. 1, 1.

ται, μεταξύ τούτων εἶνε τὸ στάδιον πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς πόλεως κείμενον. Ἐπὶ τῶν βαθμίδων αὐτοῦ ὑπάρχουσι διάφορα στοιχεῖα καὶ λέξεις, φαίνεται δὲ ὅτι περιεκυκλοῦτο ὑπὸ περιστυλίων. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως σώζονται τὰ λείψανα τοῦ θεάτρου, ὡς ἡ Β. αὐτοῦ πλευρὰ ἔχουσα δύο θύρας πυραμιδοειδεῖς, καὶ βάθρα πολλὰ, διακρίνονται δὲ καθαρῶς τὰ ἡμικύκλια καὶ ἡ ὀρχήστρα, ἅτινα εἶνε σχεδὸν κεχωρισμένα. Ἐκ πάντων τῶν μνημείων τούτων τὸ διεγειρόν μάλιστα τὸ διαφύρον, εἶνε αἱ κατὰ τὸν Πausανίαν Πύλαι, τὸ Ἀρκαδικὸν δίπυλον. Τὸ δίπυλον, οὕτινος δικαίως φημίζεται τό τε κολοσιαῖον τοῦ ἔργου καὶ ἡ ἔντεχνος κατασκευὴ ἔχει κυκλικὸν σχῆμα 62 ποδῶν. Ὁ λίθινος οὗτος περιβόλος περιεχει ἐν ταῖς ἔσωθεν γωνίαις τῆς πρώτης πύλης δύο θυρίδας ἐν αἷς κατὰ τὸν Πausανίαν, ὑπῆρχον ἀγάλματα, ἐξ ὧν ἀναφέρει ἐν τῷ τοῦ Ἐρμού. 1) Ἄνωθεν δὲ τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ θυρίδος ἀναγινώσκειται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή Ῥωμαϊκῶν χρόνων:

Κοῖντος Πλώτιος Εὐφημίων ἐπεσκεύασεν.

ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ δὲ τῆς θυρίδος ταύτης καὶ τετραγώνων βάθρον. Ἐπὶ τοῦ ἐτέρου μέρους τοῦ κυκλικῷ περιβόλου εὐρίσκεται δευτέρα πύλη, ἡ ἐν μέσῳ δὲ αὐτῆς ὑπερμεγέθης στύλος εἰς δύο κατεαγῶς θὰ ἦτο βεβαίως τὸ ἀνώφλιον αὐτῆς. Ἐκ τοῦ ὕλικού αὐτῶν αἱ Πύλαι αὗται φαίνεται ὅτι ἠδύνατο νὰ δικαιωνισθῶσι καὶ ὅμως ἰσχυροὶ κορμοὶ δαφνῶν καὶ σχοίνων ἐν μέσῳ τῶν λίθων ἀναφυέντες κατώρθωσαν σὺν τῷ χρόνῳ νὰ διασπᾶσιν αὐτοὺς καὶ παρὰ τὸ ἔκτακτον μέγεθός των νὰ τοὺς ἀνατρέψωσι. Τὸ δίπυλον ὀχυροῦτο ἐξωθεν διὰ δύο πύργων ἀνελθοῦσα εἰς ἓνα τούτων ἐχάραξα ἐσωτερικῶς ἐντὸς τοῦ παραθύρου τὸ ὄνομά μου διὰ μαχηριδίου, ὅσον κάλλιον ἢ τραχύτης τοῦ λίθου ἐπέτρεπε, μετ' εὐλαθείας ἀληθοῦς προσκνητοῦ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἱερῶν τῶν ἐν τῇ εὐγλώττῳ αὐτῶν σιωπῇ μαρτυρούντων τὰς ποικίλας τύχας τῆς πολυτλήμονος Μεσσηνίας.

Ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν ἡμέραν διήλθομεν ἐντὸς τῶν ἀρχαίων ἐκείνων μνημείων, ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὰς φλογεράς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας, τὰς κατὰ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν ἐξακοντιζόμενας, μόνον δὲ ὅτε ἐκκλινεν ἡ ἡμέρα ἀπεχαιρετίσαμεν τὰ ἐνδοξὰ ἐκεῖνα λείψανα ὑφ' ὧν ἐφαίνοντο ὡσεὶ πλανώμεναι αἱ σκιαὶ τοῦ Ἀριστομένου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Κεκμηκότες ἐξῆτήσαμεν ἀνάπαυσιν τινὰ παρὰ τὴν πηγὴν τῆς Κλειψυ-

1) Πaus. Μεσ. 33, 4.

δρας ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ χωρίου *Μαυρομμάτι* εὕρισκομένης. Ἡ πηγὴ αὕτη ἐχρησίμευεν εἰς τὰς νύμφας *Νέδαρ* καὶ *Ἰθώμην* ὅπως λούσῃσι τὸν Δία κλαπέντα ὑπὸ τῶν Κουρήτων ἐκ τῆς ὀμότητος τοῦ πατρός¹. Ἀπὸ τῆς κλοπῆς δὲ ἐκείνης ἔλαβεν τὸ ὄνομα Κλεψύδρα. Ἰσχυρὸν τεῖχος ἀποτελεῖ τὴν κρήνην ταύτην νῦν καλουμένην *Καλλιρόην*, ἧς οἱ λίθοι διασπασθέντες ἐκ τῆς ἀφθονίας τοῦ ὕδατος καλύπτονται σήμερον ὑπὸ πλουσιωτάτης βλαστήσεως. Ὑπερμεγέθης λεκάνη δέχεται ἐκ τῶν κρουῶν αὐτῆς τὰ κρυσταλῶδη νάματά της, αἱ δὲ *Μαυρομματοῦσαι* νύμφαι τοῦ χωρίου ἀντικαταστήσασαι τὴν *Νέδαρ* καὶ *Ἰθώμην* πλύνουσι τὰς ὀθόνας των. Ἔχουσα τὸ πνεῦμα ἐξημμένον ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τῆς ἱστορίας καὶ τῆς μυθολογίας, εὕρισκον τοῦτο φοβερὰν βεβήλωσιν.... Ἐν τούτοις παρὰ τὴν πολυθρύλητον πηγὴν ταύτην ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου εἶχεν ἐτοιμάσαι ἡμῖν λιτὸν δεῖπνον, ἐθεώρουν δὲ ἑμαυτὴν εὐτυχιστάτην, δυναμένη νὰ ἀντλῶ ἐξ αὐτῆς διὰ τῶν χειρῶν τοσοῦτον δροσερὸν καὶ ἱστορικώτατον ὕδωρ. Ὁ διδάσκαλος τοῦ χωρίου παρεκάλεσεν ἡμᾶς νὰ μὴ ἀναχωρήσωμεν χωρὶς νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸ μουσεῖόν του, ἐν ᾧ διέσωσεν ἐκ τῆς ἀρπαγῆς τῶν ἀρχαιοκαπήλων ὅσα λείψανα ἡδύνατο νὰ μετακομίσῃ ἐκεῖ. Τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα, ἅτινα ἀπεχαιρετίσαμεν καὶ τὰ ἐν τῷ πενιχρῷ τούτῳ στεγασματι οὐχὶ μεγάλης ἀξίας λείψανα εἶναι τὰ μόνα ἐναπολειφθέντα ἐκ τῆς πόλεως τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἧτις κατὰ τὸν μέγαν ἀγῶνα τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας λαβοῦσα μέρος ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου κατὰ τοῦ Αὐγούστου, ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ διὰ τῆς ἀφαίρεσεως τῆς Θουρείας, δοθείσης εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους· ὀλίγον δὲ ἔκτοτε μνημονεῦεται μόνον κατὰ τρίτον καὶ ἕκτον αἰῶνα μ. Χρ. Οὐδεὶς τῶν σταυροφόρων ἵπποτῶν ἐγκατέστη ἐκεῖ, εἰ καὶ ὑπάρχουσιν ἔγνη Βυζαντιακῆς ἐποχῆς, οὐδεμία αὐτῆς γίνεται μνεῖα ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Μωρέως.

Ἡ νύξ ἦτο αἰθρία, ὡς εἶναι συνήθως αἱ νύκτες τοῦ Αὐγούστου ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ τὸ γλυκὺ τῆς σελήνης φέγγος ἐπανελάβομεν τὴν πορείαν μας καὶ βαίνοντες σχεδὸν ἐν σιγῇ ἐκ τῶν διαφορῶν ἐντυπώσεων ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Μονὴν περὶ τὴν δεκάτην τῆς ἐσπέρας.

Τῇ ἐπαύριον μετὰ συγκινήσεως ἀποχαιρετίσαντες τοὺς εὐγενεῖς καὶ φιλόφρονας πατέρας καὶ τὰ διττῶς ἱερά ἐκεῖνα μέρη ἀπῆλθομεν. Ἐν ᾧ κατηρχόμεθα ὁ δῶν ἥλιος καὶ ὁ ἤχος τῶν κωδῶνων τοῦ ἐσπερινοῦ

1) Παισαν. Μεν. 38, 1 καὶ 2.

ἀνήγγελλε τὸ τέρμα τῆς ἡμέρας καὶ ἐκάλει τοὺς πατέρας εἰς τὴν προ-
 σευχὴν. Καὶ ἐκείνοι μὲν μένοντες μακρὰν τοῦ θορύβου, ἐξηκολούθουν τὸν
 ἥρεμον καὶ γαλήνιον αὐτὸν βίον, ἡμεῖς δὲ ὠδεύομεν πρὸς τὴν τύρβην.
 Ἐφ' ὅσον προεχωροῦμεν τὰ γραφικὰ τοπεῖα ἐν πρὸς ἐν ἐξηφανίζονται
 πρὸ τῆς εἰσόδου δὲ τῆς πόλεως τὰ πάντα διελύθησαν, ὡς θελκτικὴ
 ὀπτασία, ἧς μόνη ὑπελήφθη τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο αἴσθημα ὅπερ καλοῦσιν
 ἀνάμνησιν.

Νοέμβριος 1885

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑ ΖΑΡΚΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΟΛΩΜΟΝ

Τόσω σὲ νιώθω μέσα 'ς τὴν καρδιά μου,
 Ποῦ τόρα τρέμω μήπως καὶ σὲ χάσω,
 'Σ τοὺς κρύους μου τοὺς στίχους, παιχτὰ μου,
 'Απ' τὰ ζεστά φιλιὰ σου ἂν σ' ἀνεῶσω.

Βαθειά κι' ἐσὺ μέσα 'ς τὸ νοῦ κλεισιμένη,
 'Ενιώθεις τὴν ιδέα, λάμψι θεία,
 Καὶ κύτταζες μὲ στίχους καμωμένη,
 Γιὰ νὰ τῆς εὐρῆς ἄξια κατοικία.

Μὰ μέσα σου ἐξύπνα ἔαφνικὰ
 'Ἡ φαντασία, δύναμι γεμάτη,
 Κι' ἐ,τ' ἐχτιζες ἐσὺ πονετικά,
 Τὸ γκρέμιζε 'σὰ χάρτινο παλάτι.

Γιατί γιὰ τὴν ιδέα, λάμψι θεία,
 Δὲν ἔφταναν τῶν στίχων Σου τὰ κάλλη,
 Καὶ ἦτον ἡ 'δική σου φαντασία
 Παράξενη, ἀνυπότακτη, μεγάλῃ.